

Foucault: veridikcia, alethurgia, parrhēsia

Vladislav Suvák

Suvák V.: Foucault: *veridikcia, alethurgia, parrhēsia*. In: *Ostium*, roč. 15, č. 3.

Foucault: *veridiction, alethurgy, parrhēsia*

The aim of the article is to clarify key concepts of the late thought of Michel Foucault who works with them in his lectures at the Collège de France between the years 1980–1984. On the one hand, the concepts of veridiction, alethurgy, and parrhēsia form a part of Foucault's interest in the study of relationship between subjectivity and truth. On the other hand, these concepts create a new field of questioning that pushes Foucault from the history of subjectivity to the history of the games of truth and untruth in Western thinking and to the critical hermeneutics of ourselves.

Keywords: Foucault, veridiction, alethurgy, parrhēsia

Foucault[1] píše v úvode k svojmu prednáškovému kurzu na Collège de France, *Odvaha k pravde* (*Le courage de la vérité*; 1983–1984), že posledné roky sa zaoberal veľmi starou, tradičnou témou, ktorá tvorí srdce západnej filosofie:[2] vzťahom medzi subjektom a pravdou.[3] To, čo Foucaulta zamestnávalo v posledných rokoch jeho života, boli spôsoby, akými sa subjekt vzťahuje k pravde, pričom v tejto relácii nejde ani o subjekt, ani o pravdu (v tradičných významoch), ale o vzťah medzi nimi, t. j. o to, ako sa subjekt mení, keď hovorí pravdu (franc. *véridiction*), keď koná pravdu (franc. *alèthurgie*).

Foucault nevypracoval žiadny teoreticko-filosofický koncept subjektu alebo pravdy, to však neznamená, že tieto pojmy sú bezobsažné alebo prázdne. Subjekt chápe ako to, čo sa konštituuje cez praktiky podrobovania a oslobodzovania – v tejto konštitúcii ide o to, ako sa človek učí chápať sám seba ako subjekt, ako sa zmocňuje seba a mení na určitý typ subjektu.[4] Podobne ani pravde neprpisuje žiadne predbežné významy – pristupuje k nej skôr sociologicky, keď kriticky skúma „pravidlá“ pravdivých výpovedí, respektíve to, ako pôsobí pravda na subjekt. Nasledujúc Nietzscheho nechce skúmať bytnosť pravdy, ale to, ako sa pravda prejavuje.[5] Zjednodušene by sme mohli povedať, že neskorý Foucault sa zameriava na subjekt vstupujúci do hier pravdy a nepravdy, ktoré nemajú iba podobu vedenia, nie sú iba súčasťou kontrolných inštitúcií, ale utvárajú ho zvnútra.[6]

Veridikcia a alethurgia

Veridikcia („hovorenie pravdy“) a *alethurgia* („odhalenie pravdy“, „produkcia pravdy“, „manifestácia pravdy“) zapadajú do rámca dejín myslenia (*l'histoire de la pensée*), ktoré by sme nemali zamieňať s dejinami poznania alebo dejinami ideológie. V úvodnej prednáške k *Hermeneutike subjektu* (*L'Herméneutique du sujet*; 1981–1982) Foucault vysvetľuje, že jeho zámerom je sledovať kultúrne fenomény, ktoré tvoria v dejinách myslenia rozhodujúce momenty – rozhodujúce preto, lebo sú stále významné pre naše moderné mody stávania sa subjektom.[7] O niečo neskôr, vo *Vláde nad sebou a druhými* (*Le gouvernement de soi et des autres*; 1982–1983), sa k tejto téme vracia, ale hovorí už o dejinách ontológií pravdivých diskurzov.[8]

Pre ontológie *veridikcií* sú dôležité tri otázky, s ktorými musíme konfrontovať každý diskurz nárokuje si byť pravdivým a presadiť svoju pravdu ako určitú normu:

1. Aký modus bytia je typický pre určitý diskurz na rozdiel od iných diskurzov, keď chce uplatniť zvláštnu hru pravdy?
2. Aký modus bytia udeľuje diskurz *veridikcie* skutočnosti, o ktorej hovorí, a to cez hru pravdy, ktorú praktizuje?
3. Aký modus bytia vnucuje diskurz *veridikcie* subjektu, ktorý ho využíva, takže môže správne hrať túto zvláštnu hru pravdy?

Z hľadiska týchto otázok je každý diskurz pravdy, každá *veridikia* zároveň praxou. Ďalej, všetky pravdy musíme chápať ako súčasť hry *veridikcie*. A nakoniec, každú ontológiu treba označiť za fikciu. To všetko vedie Foucaulta k presvedčeniu, že dejiny myslenia tvoria singulárne, jedinečné invencie (*l'histoire des inventions singulières*). Ak by sme chceli odlišiť dejiny myslenia od dejín poznania (*l'histoire des connaissances*), ktoré sa rozvíjajú vzhľadom na register pravdy, alebo od dejín ideológie, ktoré sa odvíjajú vzhľadom na kritérium skutočnosti, povedali by sme, že je to ontológia, ktorá sa vzťahuje k princípu slobody. Avšak slobodu nesmieme chápať ako právo byť slobodný, ale ako schopnosť konať slobodne. Foucault v tejto súvislosti zdôrazňuje, že to, čím sa chcel vždy zaoberať, sú práve takto chápané dejiny myslenia.

V procedúre *veridikcie* a *alethurgie* je dôležité to, čo hovoríme, a súčasne aj to, čo konáme, pričom vzťah medzi hovorením a konaním sa nedá vyjadriť cez diferenciu teoretického a praktického, teda cez rozlíšenie, v ktorom sa pohybuje tradičná metafyzika. Hovorením a konaním pravdy subjekt sám seba mení a zároveň sa menia spôsoby, ako o sebe premýšľa a vypovedá. V tomto vzťahu neplatí kauzálna súvislosť medzi poznaním pravdy a pravdivým konaním. Diskurzívne a nediskurzívne praktiky sú vzájomne prepojené a nedajú sa od seba oddeliť a odlišiť.

Alethurgia je výraz, ktorý Foucault vymedzil ešte v prednáškovom kurze *O vláde nad živými* (*Du gouvernement des vivants*) v školskom roku 1980–1981. Novotvar vychádza z gréckeho adjektíva ἀληθουργός („pravdivo konajúci“) a vyjadruje manifestáciu pravdy ako určitého súboru verbálnych a neverbálnych procedúr, pomocou ktorých človek osvetľuje to, čo je označované za pravdivé a postavené do protikladu k nepravdivému, skrytému, nevyjadriteľnému, respektíve zabudnutému.[9] V kontexte otázok, ktorými sa Foucault zaoberá v tomto kurze (vzťah medzi uplatňovaním moci a manifestáciou pravdy), chce ukázať, že nijaké uplatnenie moci sa nezaobíde bez niečoho takého ako *alethurgia*. Na okraj svojej tézy poznamenáva, že to, čo nazývame „poznaním“ (*connaissance*), t. j. určitá produkcia pravdy vo vedomí jednotlivcov pomocou logicko-experimentálnych procedúr, je iba jedna z možných foriem *alethurgie*. Veda a objektivizované poznanie je iba jeden prípad zo všetkých možných foriem, ktoré sú schopné manifestovať pravdu.

V prednáške zo 16. januára 1980 sa Foucault pýta, či môžeme považovať manifestáciu pravdy za číry akt formovania a koncentrovania poznania užitočného pre účinné vládnutie, alebo jestvuje v tomto systéme užitočnosti ešte niečo iné, s čím by sa dopĺňalo. Vracia sa (ako hovorí sám) k otrepanému príkladu Oidipa, na ktorom chce ukázať proces utvárania vzťahu medzi uplatnením moci a manifestáciou pravdy, pričom východiskom jeho výkladu nie je analýza túžby a nevedomia (ako to bolo na začiatku 70-tych rokov), ale pravdy a moci.[10]

Alethurgia v Sofoklovom Vládcovi Oidipovi

V prvom rade by sme si mali uvedomiť, že všetky grécke tragédie sú *alethurgie* – rituálne manifestácie pravdy. Tragédia činí z pravdy niečo počuteľné a viditeľné skrz mýty a ich hrdinov, skrz hercov a ich masky. Scéna divadla je miesto, na ktorom sa manifestuje pravda, aj keď sa to môže diať rôznymi spôsobmi. Jednoducho povedané, tragédia hovorí pravdu.[11] A nielen to: tragédia reprezentuje pravdivé hovorenie. Tragédia odhaľuje pravdu, ktorá bola skrytá, zahalená, a zároveň odkrýva spôsob, akým sa pravda vyjavuje.

Čím je zvláštny Sofoklov *Vládca Oidipus*? – *alethurgia* tu nie je iba jedným z motívov, ale zohráva

klúčovú úlohu v celej hre, lebo rozpoznanie pravdy je jej ústrednou témou: na začiatku Oidipús nevie, kto je, na konci spozná vlastnú identitu, t. j. pozná svoju nevedomosť a chápe svoje previnenie. Foucaulta zaujímajú predovšetkým procedúry a rituály, pomocou ktorých sa uskutočňuje rozpoznanie pravdy. V tomto zmysle číta tragédiu ako drámu mnohých právd, ako tragédiu muža, ktorý nie je schopný vidieť všetko, čo sa odohráva pred jeho očami. Vo *Vládcovi Oidipovi* sa pravda manifestuje cez polovice, ktoré sú vzájomne spojené a zapadajú do seba (*emboîtement par moitiés*).

Stručne naznačíme, čo má Foucault na mysli. Na začiatku hry sa dozvedáme prvú časť pravdy, ktorá sa týka morovej epidémie: delfské orákulum oznamuje Kreónovi, že mor, ktorý postihol Théby, neskončí, pokiaľ nebude potrestaná vražda starého kráľa Laia. Apollónova veštba však nevyjavuje celú pravdu – nevieme, kto je vrah, ktorý musí byť potrestaný, aby bolo mesto očistené. Poznáme len polovicu odpovede, no potrebujeme poznať aj druhú polovicu. Oidipús sa ju dozvie od veštca Theirésia, ktorý však tiež nevyjavuje celú pravdu – hovorí iba to, že Oidipús je oným vrahom, ktorého hľadá. Oidipús nechce uveriť slepému starcovi, aj keď je bratom boha Apollóna, a obviňuje ho z úmyslu prevziať moc nad mestom (v tomto bode sa spája výkon moci s manifestáciou pravdy). V dvojici veštec-boh máme pred sebou božskú, vešteckú a prorockú polovicu procedúry pravdy. Druhá polovica je ľudská a takisto je rozdelená na dve časti. Prvá polovica ľudskej polovice sa týka vraha Laia a je opäť rozdelená: Iokasta chce upokojiť svojho muža a pripomína staré udalosti, ako kráľa Laia zabil nejakí lupiči, s ktorými sa stretol na rázcestí. Vtedy si aj Oidipús spomenie, že zabil akéhosi starca na križných cestách. Druhú polovicu ľudského procesu odhalenia pravdy predstavuje posol prichádzajúci z Korintu so správou, že kráľ Polybos zomrel a zároveň oznamuje Oidipovi, že mŕtvy kráľ nebol jeho pravým otcom. Na scéne sa objavuje ďalší človek, otrok, svedok Laiovej vraždy a zároveň sluha, ktorého kedysi dávno poverili Oidipovi rodičia, aby zabil novonarodeného dediča kráľovstva, lebo veštba predpovedala, že Laia usmrtí jeho vlastný syn a potom sa ožení so svojou matkou. Thébska polovica sa dopĺňa s korinskou polovicou procedúry pravdy a až tieto dve „očividné“ pravdy potvrdzujú výroky veštca a boha, ktorým chýbali empirické dôkazy. Vidíme, ako mechanizmus všetkých polovic do seba zapadá: božská a veštecká *alethurgia* sa potvrdzuje v ľudskej *alethurgii*, a to za pomoci pamäti a skúmania. Iokasta a Oidipús sa vracajú v spomienkach do dávnej minulosti a skladajú jednu polovicu ľudskej *alethurgie*. Korinthský posol a thébsky otrok taktiež spomínajú na dávne udalosti a dopĺňajú druhú polovicu ľudskej *alethurgie*. Protagonistami tejto zvláštnej hry polovic pravdy je šesť osôb – vďaka nim sa môže stať rozprávanie „správnou rečou“ (gr. *orthon epos*), ktorá tvorí vrcholný bod celej *alethurgie* ako manifestácie pravdy. Ľudské vyjavenie pravdy sa uskutočňuje postupne, po krokoch, ktoré nakoniec potvrdzujú to, čo boh a jeho veštec vedeli už na začiatku. Odhalenie pravdy je zároveň potvrdením pút, ktoré spájajú tieto tri dvojice. Veštec má schopnosť hovoriť pravdu len vďaka bohu – panuje medzi nimi božské spojenectvo. Iokastu spája s Oidipom ľudské, právne puto manžela a manželky. A napokon aj posla spája s otrokom puto priateľstva. Pravda v každej z týchto dvojíc je výsledkom hry medzi polovicami, ktoré vytvárajú vzájomné celky.

V *alethurgickej* analýze *Vládca Oidipa* môžeme pozorovať Foucaultov posun od otázok moci-vedenia, ktorými sa zaoberal na začiatku 70-tych rokov, smerom k problematike vlády (governmentality), ktorú chce skúmať z hľadiska vedenia a pravdy.^[12] Oidipús predstavuje v tomto novom kontexte drámu vládca, ktorý nedokáže vytvoriť účinnú vládu (governmentalitu ako schopnosť riadiť druhých) bez toho, aby vykonal určité operácie v oblasti pravdy, a teda sám na sebe. Foucault sa podrobne zaoberá najmä dvomi typmi *alethurgie*: božskou, ktorá reprezentuje tradičné usporiadanie, a ľudskou, ktorá predstavuje nový, právny poriadok opierajúci sa o svedectvo. Oidipovo vedenie je späť s umením odhaľovania – je to *alethurgia* odhalenia, ktorá má posilniť moc vládca. V tomto zmysle môžeme čítať *Vládca Oidipa* ako drámu, ktorá ukazuje, že uplatnenie moci sa nezaobíde bez manifestácie pravdy. Zároveň vidíme, ako *alethurgické* čítanie Oidipovho príbehu stavia do centra pozornosti „ja“ (gr. αὐτός; franc. *je, moi-même*), „ja, ktoré videlo“, „ja, ktoré bolo prítomné“ – Foucault ho označuje za miesto subjektívacie a pýta sa, aký vzťah je medzi týmto „ja“

a *alethurgiou*?[\[13\]](#) Tým si otvára cestu k novému spôsobu, ako pristúpiť k problematike moci, v ktorom už nejde primárne o určenie moci, ale o problém utvárania subjektu a najmä o subjektivácie, skrz ktoré sa utvára.[\[14\]](#)

Parrhésia ako technika seba samého

Keď sa Foucault v roku 1983 vracia k príkladu Sofoklovho *Vládcu Oidipa*, dáva ho do priamej súvislosti so zámerom študovať vzťah medzi subjektivitou a pravdou. Tragédiu číta ako hru odhalovania pravdy, pričom nové čítanie sa nevyklučuje s tými predošlými, v ktorých mu išlo o analýzu moci-vedenia, respektíve vedenia a pravdy.[\[15\]](#) *Vládca Oidipús* je hrou *alethurgie*. Prvá časť odhaľuje pravdu o vrahovi kráľa Laia. Druhá časť vyjavuje pravdu o Oidipovom narodení. Následne sa odkrýva pravda o identite Laiovho vraha: prvá časť príbehu hovorí o tom, ako Oidipús zabil na rázcestí neznámeho muža, druhá časť príbehu ukazuje, že tým mužom bol Laios. Aj pravda o narodení sa delí na dve polovice: otcovská časť sa spája s materskou časťou, a tým vytvára celok pravdy.

Foucault poukazuje na paralely medzi *Vládcou Oidipom* s Euripidovým *Iónom* v súvislosti so skúmaním *parrhésie* („úprimného, slobodného hovorenia“), ktorá bola východiskom kurzu *Vlády nad sebou a druhými* (*Le gouvernement de soi et des autres*). Vládu (gubernamentalitu) spája s rôznymi historickými technikami, pomocou ktorých subjekt dáva určitú formu svojej existencii, t. j. vytvára si vzťah k sebe samému, k celkovému usporiadaniu (svetu) a k druhým. Foucault poňal svoje prednášky ako náčrty rôznych antických podôb etickej a politickej vlády, ktoré chcel neskôr rozpracovať do „dejín hier pravdy a nepravdy“ v západnom myslení.[\[16\]](#)

Parrhésia tvorí v tomto kontexte druhú časť skúmania vlády (gubernamentalít). Prvá časť sa týkala vlády nad sebou, ktorou sa Foucault zaoberal v *Hermeneutike subjektu* – jej hlavnou témou boli dejiny starosti o seba od sókratovských problematizácií života až po kultúru seba samého v 1. – 2. stor. po Kr. Druhá časť sa mala zaoberať vládou nad druhými, v ktorej hrá *parrhésia* ako „odvážne hovorenie pravdy“ zásadnú úlohu, lebo subjekt si cez ňu vytvára vzťah k tomu, čo nazýva usporiadaným celkom sveta, a takisto vzťah k druhým.

O *parrhésii* ako jednej z najdôležitejších techník vzťahovania sa k sebe samému Foucault hovorí už v *Hermeneutike subjektu*: *parrhésia* je slobodná reč, reč oslobodená od pravidiel a rétorických postupov; reč, ktorá je záväzkom, lebo ten, kto hovorí, „Hovorím pravdu“, sa zaväzuje konať to, čo hovorí.[\[17\]](#) Výklad *parrhésie* v *Hermeneutike subjektu* je súčasťou širšej analýzy rôznych techník *askésis* („cvičenie“). Konkrétnejšie, *parrhésia* predstavuje tretí aspekt subjektivácie pravdivého diskurzu: zmyslom *parrhésiastického* diskurzu je „hovoriť slobodne“ (čo je doslovný význam latinského *libertas*), t. j. vytvorí autonómny vzťah k sebe samému.[\[18\]](#) Kľúčovú rolu v tejto praxi zohráva „majster“ (respektíve priateľ alebo radca), ktorý zosobňuje pravdu a vedie aj svojho „učeníka“ k povinnosti vysloviť pravdu o sebe. V tomto zmysle má grécko-rímska prax *parrhésie* výrazne pedagogický charakter. Zlom nastane až v kresťanskej praxi seba samého, kde majstra nahradí autorita Zjavenia, Písma apod.[\[19\]](#)

V *parrhésii* sa učenie pravdy spája nutne s príkladom (*exemplum*). Medzi jednotlivcami musí vládnuť vzťah zdieľaných životov založený na dlhom rade živých príkladov.[\[20\]](#) Hovoriť pravdu je to isté ako konať pravdu. Výrok „Hovorím ti pravdu“, znamená „Ja som, keď hovorím, čo ti hovorím“ (*Je suis, quand je te dis ce que je te dis*).[\[21\]](#) Inými slovami: „Pravdu, ktorú hovorím, vidíš vo mne“ (*Cette vérité que je te dis, tu la vois en moi*).[\[22\]](#) Foucault vidí v tomto mode srdce *parrhésie*: funkciou prenosu pravdy nie je iba „pedagogicky“ poskytnúť subjektu nejaké vlohy, schopnosti, či poznatky, ale „psychologicky“ ovplyvniť zmenu modu jeho bytia. Transformácia modu bytia subjektu si vyžaduje prítomnosť učiteľa, preto sa počas antiky prelína pedagogický model s psychologickým.

K téme *parrhésie* naznačenej v závere kurzu *Hermeneutika subjektu* sa Foucault vracia vo *Vláde nad*

sebou a druhými, kde sa stáva leitmotívom celého kurzu.[23] *Parrhésia* nie je iba úprimné hovorenie, ako naznačuje význam gréckeho slova (doslova „povedať všetko“), ale je čímśi viac, lebo v kultúre seba samého sa mení na dôležitú praktiku duchovného vedenia. V tomto zmysle ju niektorí označujú za zdatnosť konania, iní za povinnosť, ďalší za techniku, ktorú ľudia buď vedia používať alebo nie.[24] *Parrhésiu* nachádzame vždy u toho, kto duchovne vedie iných a pomáha im konštituovať ich vzťah k sebe. Skutočnosť, že z *parrhésie* sa stáva jedna z hlavných praktík v kultúre seba samého, dokazuje, že starosť o seba nie je možná bez vzťahu k druhému človeku – úlohou druhého je povedať celú pravdu formou *parrhésie*, ktorá je nevyhnutná pre transformáciu bytia subjektu.

Genealogické skúmanie *parrhésie* nám umožňuje pochopiť, že analýza modov *veridikcie*, štúdium techník vlády (governmentality) a identifikácia foriem praktík seba samého spolu úzko súvisia. Foucault dokonca hovorí, že vzájomný vzťah medzi modalitami *veridikcie*, technikami ovládania a praktikami seba samého tvorí základ toho, čím sa chcel vždy zaoberať.[25] Druhý cyklus prednášok o vládě nad sebou a druhými z roku 1983–1984 (*Le courage de la vérité*) je v tomto zmysle zasadený do omnoho širšieho rámca ako *Hermeneutika subjektu*, ktorá sa sústreďovala na prax seba samého, aj keď ju vzťahovala zároveň k druhým.

Seminár venovaný *parrhésii*, ktorý mal Foucault na Berkeley v roku 1983, zakončil rozlíšením medzi dvomi tradíciami v západnej filozofii, ktoré vychádzajú z problematizácie pravdy: 1. vznikla tu tradícia „analýzy pravdy“, ktorá sa zaoberá procesom zdôvodňovania a zameriava sa na určenie pravdivostnej hodnoty výrokov; 2. takisto sa vytvorila tradícia, ktorá vychádza z otázky, aké dôležité je pre jednotlivca a pre spoločnosť hovoriť pravdu, poznať pravdu, mať ľudí, ktorí hovoria pravdu, a takisto ich vedieť rozpoznať? Druhú tradíciu môžeme nazvať „kritickou“ a Foucaultove analýzy *parrhésie* by sme mohli pochopiť v tomto kontexte ako príspevky k vytvoreniu genealógie kritického postoja v západnej filozofii.[26]



Tento článok je súčasťou realizácie projektu č. 19-361-02117, Foucault: Od starosti o seba k umeniu existencie, ktorý podporil z verejných zdrojov Fond na podporu umenia.

Literatúra

BAILLY, A.: *Dictionnaire grec-français*. L. Séchan- P. Chantraine (eds.). 16. revidované vydanie. Paris: Hachette 1950

DEFERT, D.: Chronologie. In: FOUCAULT, M.: *Dits et Écrits, 1954–1988*. Vol. 1. D. Defert & F. Ewald & J. Lagrange (eds.). Paris: Gallimard 1994

FLYNN, T.: Foucault as Parrhesiast: His last course at the Collège de France (1984). *Philosophy and Social Criticism*, roč. 2-3, 1987, s. 213–229

FOUCAULT, M.: *Discourse and Truth: The Problematization of Parrhesia*. Neautorizovaný prepis Foucaultovho seminára na Berkeley v roku 1983. Joseph Pearson (ed.). Online:

http://www.cscd.osaka-u.ac.jp/user/rosaldo/On_Parrehesia_by_Foucault_1983.pdf

- FOUCAULT, M.: Estetika existencie. In: Foucault, M.: *Moc, subjekt a sexualita*. Prel. M. Marcelli. Bratislava: Kalligram 2000, s. 155-160.
- FOUCAULT, M.: *Sécurité, territoire, population*. Cours au Collège de France, 1977-1978. Paris: Gallimard/Seuil 2004.
- FOUCAULT, M.: *Le courage de la vérité. Le gouvernement de soi et des autres II*. Cours au Collège de France (1983-1984). Paris: Gallimard/Seuil 2009.
- FOUCAULT, M.: Le Savoir d'Œdipe. In: *Leçons sur la volonté de savoir. Cours au Collège de France, 1970-1971*. D. Defert (ed.). Paris: Gallimard/Seuil 2011, s. 177-192.
- FOUCAULT, M.: What is Enlightenment? In: *The Foucault Reader: An Introduction to Foucault's Thought*. P. Rabinow (ed.) London: Penguin Books 1984, s. 32-50.
- FOUCAULT, M.: Qu'est-ce que la critique? *Bulletin de la société française de philosophie*, roč. 84, č. 2, 1990, s. 35-63.
- FOUCAULT, M.: (): About the Beginning of the Hermeneutics of Self: Two Lectures at Dartmouth. *Political Theory*, roč. 21, č. 2, 1993, s. 198-227.
- FOUCAULT, M.: *Dits et écrits (1954-1988)*. Tome IV: 1980-1988. D. Defert - F. Ewald (eds.). Paris: Gallimard 1994.
- FOUCAULT, M.: O genealogii etiky. In: Foucault, M.: *Myšlení vnějšku*. Praha: Herrmann & synové 1996, s. 265-298.
- FOUCAULT, M.: Subjekt a moc. In: *Myšlení vnějšku*. Praha: Herrmann & synové 1996, s. 195-226.
- FOUCAULT, M.: Technologické seba samého. In: *Moc, subjekt a sexualita*. Prel. M. Marcelli. Bratislava: Kalligram 2000, s. 186-214.
- FOUCAULT, M.: *L'Herméneutique du sujet: Cours au Collège de France, 1981-1982*. F. Gros (ed.). Paris: Seuil 2001.
- FOUCAULT, M.: *Le gouvernement de soi et des autres. Cours au Collège de France (1982-1983)*. Paris: Gallimard/Seuil 2008.
- FOUCAULT, M.: *Du gouvernement des vivants. Cours au Collège de France. 1979-1980*. Paris: Gallimard/Le Seuil 2012.
- FOUCAULT, M.: *Subjectivité et vérité: Cours au Collège de France, 1980-1981*. F. Gros (ed.). Paris: Seuil 2012.
- HADOT, P.: *Exercices spirituels et philosophie antique*. Paris: Etudes Augustiniennes 1981.
- MILLER, J.: *The Passion of Michel Foucault*. New York: Simon and Schuster 1993.
- NILSON, H.: *Michel Foucault and the games of truth*. London: Macmillan 1998.
- SCOTT, G. A.: Games of Truth: Foucault's Analysis of the Transformation from Political to Ethical Parrhêsia. *The Southern Journal of Philosophy*, roč. 34, č. 1, 1996, s. 97-114.
- SCHWARTZ, M.: Repetition and Ethics in Late Foucault. *Telos*, roč. 117, 1999, s. 113-132.
- VERNANT, J.-P.: Ambiguïté et renversement. Sur la structure énigmatique d'Œdipe-Roi. In: Vernant, J.-P.: *Mythe et tragedie en Grece ancienne*. Vol. 2. Paris: La Decouverte 1972, s. 99-131.
- VEYNE, P.: Le dernier Foucault et sa morale. *Critique*, roč. 471/472, 1986, s. 933-941.
- VEYNE, P.: *Foucault, jeho myšlení, jeho osobnost*. Praha: Filosofia 2015.

P o z n á m k y

[1] Chcem sa poďakovať Lívií Flachbartovej a anonymným recenzentom časopisu *Ostium* za kritické prečítanie tohto článku - veľkú časť ich návrhov som sa snažil zapracovať do textu.

[2] Dôvody neštandardného prepisovania gréckeho slova φιλοσοφία („filosofia“, a ďalších odvodených slov, „filosof“, „filosofický“ atď.) s grafémou „s“ vysvetľuje stať uverejnená v časopise *Filozofia*, 55, 2000, s. 395-399. Používanie slova „filosofia“ v nesúlade so slovenskou jazykovou normou má okrem iného zdôrazniť antické chápanie filosofie, ktoré sa nespája ani s vedou o najvšeobecnejších zákonoch bytia, myslenia a procesu poznania, ani s názormi na život a na svet, ani so spoločenskovedným odborom štúdia na univerzitách, ale s existenciálnou voľbou a spôsobom života. V tomto duchu interpretuje antickú filosofiu napr. Pierre Hadot v knihe *Exercices spirituels et*

philosophie antique, Paris: Etudes Augustiniennes 1981.

[3] FOUCAULT, M.: *Le courage de la vérité. Le gouvernement de soi et des autres II*. Cours au Collège de France (1983-1984), Paris: Gallimard/Seuil 2009, s. 5.

[4] FOUCAULT, M.: Estetika existencie. In: Foucault, M.: *Moc, subjekt a sexualita*. Bratislava: Kalligram 2000, s. 158; FOUCAULT, M.: Subjekt a moc. In: *Myšlení vnějšku*. Praha: Herrmann & synové 1996, s. 195–196. Poznamenajme, že angl. slovo *subject* (prednáška *Subject and Power* vyšla pôvodne anglicky) má význam „podrobiť si“, „podmaniť si“ niekoho; por. taktiež franc. slovo *sujet*, ktoré znamená okrem iného „poddaný“. V kontexte svojho štúdia Foucault píše (FOUCAULT, M.: Subjekt a moc, s. 202): „Existujú dva významy slova subjekt: byť podriadený niekomu inému prostredníctvom kontroly a závislosti, a byť zviazaný so svojou vlastnou identitou prostredníctvom svedomia alebo sebaznania. Obidva významy sú formou moci, ktorá dobýva a podriaďuje si.“

[5] Porov. FOUCAULT, M.: *Structuralisme et poststructuralisme*, in: *Dits et écrits (1954–1988)*. Tome IV: 1980–1988. D. Defert – F. Ewald (eds.). Paris: Gallimard 1994, s. 445; VEYNE, P.: *Foucault, jeho myšlení, jeho osobnost*. Praha: Filosofia 2015, s. 118–119.

[6] Presnejšie, ide o to, ako sa utvára subjekt prostredníctvom seba samého; porov. FOUCAULT, M.: *L'Herméneutique du sujet: Cours au Collège de France, 1981–1982*. F. Gros (ed.). Paris: Seuil 2001, s. 13.

[7] FOUCAULT, M.: *L'Herméneutique du sujet*, s. 11.

[8] FOUCAULT, M.: *Le courage de la vérité. Le gouvernement de soi et des autres II*, s. 285–286.

[9] Foucault sa odvoláva na gramatika Pseudo-Hérakleita, ktorý vyhradil adjektívum ἀληθουργής pre toho, kto hovorí, resp. koná pravdivo (odvodené z výrazov ἀληθής = „pravdivý“ a ἔργον = „skutok“, „čin“). Porov. BAILLY, A.: *Dictionnaire grec-français*. L. Séchan- P. Chantraine (eds.). Paris: Hachette 1950, s. 77

[10] Východiskovým textom je Sofoklov *Vládca Oidipús*, ktorý Foucault analyzuje v prvých štyroch prednáškach (9. januára, 16. januára, 23. januára a 30. januára 1980); porov. FOUCAULT, M.: *Du gouvernement des vivants. Cours au Collège de France. 1979–1980*. Paris: Gallimard/Le Seuil 2012, s. 3–90. Zároveň sa opiera o Vernantovu interpretáciu Sofoklovej tragédie; porov. J.-P. Vernant: *Ambiguïté et renversement. Sur la structure énigmatique d'Œdipe-Roi*.

[11] Porov. FOUCAULT, M.: *Du gouvernement des vivants*, s. 24. Foucault sa zmieňuje na tomto mieste o Platónovej kritike mýtov, ku ktorej sa chce zasa vrátiť, ale počas celého kurzu sa k tomu už nedostane; porov. napr. pasáž z Plat., *Resp.* 600e: „všetci básnici počnúc Homérom sú iba napodobovatelia obrazov zdatnosti a ostatných vecí, o ktorých básnia, pravdu však nedosahujú.“

[12] Foucault analyzoval Sofoklovu tragédiu už v roku 1971 (FOUCAULT, M.: *Leçons sur la volonté de savoir. Cours au Collège de France, 1970–1971*. Paris: Gallimard/Seuil 2011, s. 177–185) a potom sa k nej príležitostne vracal. V centre jeho pozornosti boli otázky vedenia a moci; porov. napr. prednášku nazvanú „Oidipovo vedenie“ (FOUCAULT, M. *Le Savoir d'Œdipe*, s. 177–192).

[13] FOUCAULT, M.: *Du gouvernement des vivants*, 23. januára 1980, s. 48–67.

[14] Porov. FOUCAULT, M.: Subjekt a moc.

[15] Porov. FOUCAULT, M.: *Le gouvernement de soi et des autres. Cours au Collège de France (1982–1983)*. Paris: Gallimard/Seuil 2008, s. 78–80. Foucaultovým zámerom je porovnanie podobností a rozdielov medzi hrami *alethurgie* v Euripidovom *Iónovi* a Sofoklovom *Vládcovi Oidipovi*.

[16] Foucault mal v pláne vydať knihu, resp. niekoľko kníh v rámci novej edície *Des Travaux*; porov. DEFERT, D.: *Chronologie*. In: FOUCAULT, M.: *Dits et Écrits, 1954–1988*. Vol. 1. D. Defert & F. Ewald & J. Lagrange (eds.). Paris: Gallimard 1994, s. 61.

[17] FOUCAULT, M.: *L'Herméneutique du sujet*, s. 388–390.

[18] FOUCAULT, M.: *L'Herméneutique du sujet*, s. 345–397. Foucaultova analýza *parrhésie* vychádza z textov Filodéma, Senecu, Galéna a odohráva sa na pozadí dvoch protikladných modov hovorenia: lichotenia a rétoriky ako „umenia presvedčiť“.

[19] FOUCAULT, M.: *L'Herméneutique du sujet*, s. 390–391.

[20] Foucault tu naráža na Epikúra a jeho chápanie vzťahu medzi učiteľom a žiakmi, ktoré sa zakladá na priateľstve a *parrhésii*; bližšie pozri prednášku z 10. marca 1982.

[21] FOUCAULT, M.: *L'Herméneutique du sujet*, s. 389.

[22] FOUCAULT, M.: *L'Herméneutique du sujet*, s. 391.

[23] FOUCAULT, M.: *Le gouvernement de soi et des autres*, s. 42-46.

[24] Foucault analyzuje v priebehu kurzu antické texty viacerých autorov, ktorí dávajú *parrhésii* rôzne významy. Menujme aspoň niektorých: Euripidés, Thúkydidés, Platón, Isokratés, Polybius, Plútarchos, Filodémos, Epiktétos, Lúkianos atď.

[25] FOUCAULT, M.: *Le courage de la vérité. Le gouvernement de soi et des autres II*, s. 10.

[26] FOUCAULT, M.: *Discourse and Truth: The Problematization of Parrhesia*, s. 74-75.

prof. Mgr. Vladislav Suvák, PhD.

Inštitút filozofie FF PU

17. novembra 1

080 01 Prešov

Slovenská republika

e-mail: vladislav.suvak@unipo.sk